

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING O'QUV JARAYONIDAGI PSIXOLOGIK TO'SIQLARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI

Xoliqova Surayyo Shuhratjon qizi

Tashkent Perfect university Umumta'lim fakulteti, Gumanitar fanlar
kafedrasi, Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 3-kurs 620-24 BTr guruh
talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23204904>

Annotatsiya: Boshlang'ich sinf o'quvchilari shaxs rivojlanishining eng muhim davrida turib, ularning psixologik, aqliy, ijtimoiy va hissiy o'sish jarayonlari o'zaro chambarchas bog'liqdir. Ushbu davrda bola dunyoqarashi, tafakkur doirasi, xulq-atvori va o'qishga bo'lgan munosabati shakllana boshlaydi. Shu sababli, boshlang'ich ta'lim jarayonini samarali tashkil etish o'qituvchidan chuqur psixologik bilim, pedagogik mahorat va individual yondashuvni talab etadi. Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining yoshga xos psixologik xususiyatlari —tafakkur, xotira, e'tibor, hissiyot va motivatsiya jarayonlari tahlil qilinadi. Shuningdek, o'quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida o'qituvchining roli, dars jarayonida psixologik muhitni to'g'ri shakllantirishning ta'siri, hamda ta'lim samaradorligini oshirishda individual va interfaol metodlarning ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: tafakkur, xulq-atvor, dunyoqarash, xotira, hissiy va ijtimoiy rivojlanish, individuallik, kreativlik, pedagogik mahorat, psixologik madaniyat, empatiya, muloqot, rag'batlantirish va motivatsiya, interfaol metod.

Abstract: Primary school students are at a crucial stage of personal development, where their psychological, intellectual, social, and emotional growth processes are closely interconnected. During this period, a child's worldview, scope of thinking, behavior, and attitude toward learning begin to take shape. Consequently, effectively organizing the primary education process requires teachers to possess deep psychological knowledge, pedagogical skill, and an ability to apply individual approaches. This article analyzes the age-specific psychological characteristics of primary school students—specifically the processes of thinking, memory, attention, emotion, and motivation. It also highlights the teacher's role in students' personal and social development, the impact of fostering a positive psychological environment during lessons, and the importance of individual and interactive methods in enhancing educational effectiveness.

Keywords: thinking, behavior, worldview, memory, emotional and social development, individuality, creativity, pedagogical skill, psychological culture, empathy, communication, encouragement and motivation, interactive method.

Аннотация: Учащиеся начальных классов находятся на важном этапе личностного развития, когда процессы их психологического, интеллектуального, социального и эмоционального становления тесно взаимосвязаны. В этот период формируются мировоззрение, особенности мышления, поведение и отношение ребенка к учебе. В связи с этим эффективная организация образовательного процесса в начальной школе требует от педагогов глубоких психологических знаний, педагогического мастерства и умения применять индивидуальный подход. В статье анализируются возрастные

психологические особенности младших школьников — в частности, процессы мышления, памяти, внимания, эмоциональной сферы и мотивации. Также рассматриваются роль учителя в личностном и социальном развитии учащихся, влияние создания благоприятного психологического климата на уроках и значимость индивидуальных и интерактивных методов для повышения эффективности обучения.

Ключевые слова: мышление, поведение, мировоззрение, память, эмоциональное и социальное развитие, индивидуальность, креативность, педагогическое мастерство, психологическая культура, эмпатия, коммуникация, поощрение и мотивация, интерактивный метод.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'quv jarayonidagi psixologik to'siqlarni bartaraf etishning eng samarali yo'li — ta'limni o'yin texnologiyalari bilan uyg'unlashtirish, bolani motivatsiyalash hamda o'qituvchi, ota-ona va maktab psixologi hamkorligini tizimli yo'lga qo'yishdir. Kichik maktab yoshidagi bolalarda yangi muhitga moslashish, diqqat yetishmasligi va qo'rquv kabi to'siqlar o'qish samaradorligiga bevosita ta'sir qiladi.

Quyida ushbu psixologik to'siqlar va ularni bartaraf etishning amaliy usullari guruhlab ko'rsatilgan:

Ta'lim metodlarini diversifikatsiya qilish (Dars jarayoni)

- O'yin texnologiyalaridan foydalanish: Quruq ma'ruzalardan qochib, darslarni rolli o'yinlar, qiziqarli musobaqalar va interfaol metodlar orqali tashkil etish boladagi charchoq va darsdan bezish to'sig'ini yo'qotadi.
- Ko'rgazmalilik va AKT: Axborotni vizual shaklda multfilmlar, rangli slaydlar, mulyajlar taqdim etish diqqatni jamlash muammosini hal qiladi.
- Guruhlarda ishlash: Jamoaviy va juftlikda bajariladigan topshiriqlar boladagi tortinchoqlik va muloqotga kirisha olmaslik (ijtimoiy fobiya) to'siqlarini engishga yordam beradi.
- Psixologik qo'llab-quvvatlash va Motivatsiya
- Ijobiy rag'batlantirish: Xatolar uchun jazolash yoki kamsitish o'rniga, bolaning kichik yutuqlarini ham maqtash lozim. Motivatsiya omili o'quv samaradorligini 92% gacha oshiradi.
- Muvaffaqiyat hissini yaratish: Har bir o'quvchiga uning iqtidoridan kelib chiqib, individual yondashgan holda bajara oladigan topshiriqlarini berish va unda "Men uddalay olaman" degan ishonchni shakllantirish zarur.
- Xatolarga bo'lgan munosabatni o'zgartirish: Bolaga xato qilish qo'rqinchli emasligi, aksincha, bu o'rganishning bir qismi ekanligini tushuntirish orqali "bahodan qo'rqish" to'sig'i bartaraf etiladi.

Hamkorlik muhitini yaratish

- Moslashuv (Adaptatsiya) davriga e'tibor: Birinchi sinfga kelgan yoki maktabini o'zgartirgan bolalarda yangi muhit va sinfdoshlar bilan munosabat o'rnatishda paydo bo'ladigan stressni kamaytirish uchun maktab psixologi yordamida treninglar o'tkazish.
- Ota-onalar bilan uzviy aloqa: Oiladagi nosog'lom muhit yoki ota-onaning bolaga haddan tashqari yuqori talablar qo'yishi psixologik to'siqlarni chuqurlashtiradi. Ota-onaga bolaning yosh xususiyatlarini tushuntirish bo'yicha suhbatlar tashkil etish shart.

Agar sizni ma'lum bir holat qiziqтира, ayting:

- O'quvchida aynan qaysi sinfdan (1- yoki 4-sinf) muammo kuzatilmoqda?
- To'siq turi qanday: darsga qiziqmaslik, tortinchoqlik yoki tajovuzkorlik (agressiya)?

Boshlang'ich sinf davri (7–10 yosh) bola hayotidagi eng muhim va mas'uliyatli bosqichlardan biri bo'lib, uning yetakchi faoliyati o'yindan o'qishga o'tadi. Bu davrda bolalarda turli psixologik to'siqlar (qo'rquv, xavotir, o'ziga ishonchsizlik, xato qilishdan cho'chish) yuzaga kelishi tabiiy. Ushbu to'siqlar o'quvchining o'zlashtirishiga, sinfdoshlari bilan muloqotiga va umumiy shaxsiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

1. Boshlang'ich Sinflarda Uchraydigan Asosiy Psixologik To'siqlar

O'quv jarayonida bolalar duch keladigan asosiy psixologik to'siqlar quyidagilardan iborat:

- Xato qilish qo'rquvi (Perfeksionizm): Bolaning "agar xato qilsam, o'qituvchi urishadi yoki sinfdoshlarim ustimdan kuladi" degan xavotiri. Bu ko'pincha darsda javob berishdan o'zini qochirishga olib keladi.
- Maktab va baholash xavotiri Didaskalofobiya: Ayniqsa 1-sinfga kelgan yoki 2-3-sinflarda qattiq baholash tizimiga duch kelgan bolalarda yuzaga keladigan stress holati.
- Jamoatchilik oldida gapirishdan qo'rquv Ksenoglossobiya (Sahna qo'rquvi): Butun sinf oldiga chiqib doskada misol ishlash yoki ma'ruza qilishdan cho'chish, yurak urishining tezlashishi, dovdirab qolish.
- O'ziga ishonchsizlik Past o'z-o'zini baholash: "Mening aqlim yetmaydi", "Boshqalar hammadan tez bajarishyapti, men ulardan aqlsizroqman" degan yashirin fikrlar.
- Adaptatsiya (moslashish) qiyinchiliklari: Yangi jamoa, yangi tartib-qoidalar va talablarga ko'nikish davridagi hissiy zo'riqish.

2. Psixologik To'siqlarni Bartaraf Etishning Metodik va Pedagogik Yo'llari

O'qituvchi va ota-onalar hamkorlikda bu to'siqlarni yengishda quyidagi samarali usullardan foydalanishlari lozim:

A. Xatoga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish (Xato — bu o'sish qismidir)

- Qoida: Bolaga xato qilish uyat emasligi, aksincha xato orqali miya yangi narsani o'rganishi tushuntirilishi kerak.
- Amaliyot: O'qituvchi darsda "Xatolar bayrami" yoki "Xatoni tuzatamiz" kabi yondashuvlarni qo'llashi mumkin. Masalan, xato javob chiqqanda: "Juda yaxshi urinish! Keling, qayerda kichik adashish ketganini birgalikda topamiz" deb yondashish boladagi qo'rquvni yo'qotadi.

B. Sinchkovlik bilan rag'batlantirish va "Muvaffaqiyat vaziyati"ni yaratish

- O'qishda qiynalayotgan o'quvchilarga ularning imkoniyatiga mos keladigan osonroq savollar berib, ularga muvaffaqiyat lazzatini tattirish zarur.
- Bahoni emas, balki harakatni va o'sishni rag'batlantirish muhim. "Kecha bu misolni yecholmaganding, bugun mana o'zing uddalading, sen juda harakat qilding!" deb maqtash bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini tiklaydi.

C. O'yin texnologiyalaridan foydalanish Stressni kamaytirish

- Yuqorida tilga olingan interfaol o'yinlar (Wordwall, Kahoot va boshqalar) quruq baho olish qo'rquvini yengillashtiradi. O'yin muhitida bola o'qishni majburiyat emas, qiziqarli jarayon sifatida qabul qiladi va xavotir pasayadi.
- Jamoaviy (guruhli) o'yinlar orqali bolalar mas'uliyatni o'rtoqlari bilan bo'lishadilar, bu esa yakka o'zi javob berish qo'rquvini yo'qotadi.

D. Emotsional xavfsizlik muhitini yaratish

- Sinfxonada doimo do'stona, xotirjam va ijobiy muhit hukm surishi kerak. O'qituvchining ovoz toni, muomalasi yumshoq bo'lishi lozim.

- "Hech qachon boshqalarga solishtirmang, bolani faqat uning o'zining kechagi holati bilan solishtiring" — bu psixologiyaning asosiy oltin qoidalaridan biridir.

E. Harakatli va nafas olish mashqlari Metodik tanaffuslar

- Dars davomida charchoq va hissiy zo'riqishni kamaytirish uchun 1-2 daqiqali kichik reabilitatsiya mashqlarini o'tkazish foydali:
 - Nafas olish mashqi: Chuqur nafas olib, asta chiqarish orqali organizmdagi ortiqcha xavotir gormonlarini kamaytirish.
 - Mayda motorika mashqlari: Barmoq o'yinlari orqali miya yarim sharlarini faollashtirish va stressni yengish.

3. O'qituvchi va Ota-ona Hamkorligining Roli

O'quvchining psixologik to'siqlarini bartaraf etishda oila muhiti hal qiluvchi ahamiyatga ega. Uyda ota-onalar quyidagilarga e'tibor qaratishlari lozim:

- Bolani boshqa bolalar bilan aslo solishtirmaslik.
- Vazifani bajarishda unga tayyor javobni aytib berish emas, balki o'zi o'ylab topishiga ko'maklashish "Sen buni qila olasan, kel birgalikda o'ylab ko'ramiz".
- Maktabdan qaytgan boladan "Necha baho olding?" deb emas, "Bugun darsda nima qiziq narsa o'rganding?" deb so'rash uning intilishlarini qadrlashni bildiradi.

Zamonaviy ta'limda "aqliy hujum", "rol o'ynash", "fikrlar jadvali" kabi interfaol metodlar o'quvchilarning tafakkurini faollashtiradi. Bu metodlar orqali kreativ fikrlashga undaydi. Ayniqsa, jamoaviy faoliyat orqali o'quvchilar o'z fikrini erkin ifoda etishni, boshqalarni tinglashni va hamkorlikda yechim topishni o'rganadilar. O'qituvchining shaxsiy fazilatlari Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'qituvchini ideal shaxs sifatida qabul qiladilar. Shu bois, o'qituvchi o'z xulqi, nutqi, kiyinish madaniyati va muloqot uslubi orqali o'quvchilarga na'munaviy bo'lishi zarur. O'qituvchining sabr-toqati, mehribonligi, adolatlilik va hazil-mutoyibaga moyilligi, yosh xususiyatini hisobga olishi o'quvchilar bilan sog'lom psixologik aloqa o'rnatishda katta rol o'ynaydi. Ijtimoiy va axloqiy rivojlanish Boshlang'ich sinf —bu bolaning jamiyat bilan faol muloqotga kirish davridir. Bu jarayonda bola oilaviy muhitdan maktab muhitiga o'tadi, bu esa ijtimoiylashuvni talab etadi. Sinfdoshlar bilan do'stlashish, jamoa bo'lib ishlash, o'z fikrini bildirish va boshqalar fikriga hurmat bilan qarash o'quvchilarning axloqiy shakllanishida muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi bu jarayonda bolalarda: •o'zaro yordam;•mehr-shafqat; •mas'uliyat; •vatanparvarlik;•halollik kabi ijobiy fazilatlarni shakllantirishga e'tibor qaratishi lozim. Bu jarayon faqat nazariy bilim orqali emas, balki darsdan tashqari tadbirlar, o'yinlar, jamoaviy loyihalar orqali ham amalga oshirilishi kerak. Chunki bola tarbiyani faqat so'z bilan emas, amal orqali o'zlashtiradi. Hozirgi zamon pedagogi —bu faqat bilim uzatuvchi emas, balki ta'lim jarayonini tashkil etuvchi, innovatsiyalarni tatbiq etuvchi, tarbiyaviy va axloqiy me'yorlarni yetkazuvchi shaxsdir. Boshlang'ich ta'lim —bu nafaqat o'quvchilarga bilim berish, balki ularning shaxs sifatida shakllanishini ta'minlaydigan eng muhim bosqichdir. Ushbu davrda bolaning psixik jarayonlari —tafakkur, e'tibor, xotira, hissiyot, irodaviy sifatlar faol rivojlanadi va ta'lim jarayonining muvaffaqiyati bevosita shu omillarni to'g'ri hisobga olish bilan bog'liq bo'ladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixologik xususiyatlarini, yashirin qobiliyatlarini inobatga olgan holda o'qitish ularning o'zlashtirish darajasini oshiradi, o'qishga bo'lgan ichki motivatsiyani kuchaytiradi hamda mustaqilfikrlash ko'nikmalarini

rivojlantiradi. Shu sababli, o'qituvchi har bir o'quvchining yosh, shaxsiy va individual farqlarini chuqur o'rganib, darsni shunga mos tarzda tashkil etishi zarur.

References:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risidagi Farmoni. – Toshkent, 2020.
3. Turg'unov S.T. "Ta'limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari" – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. REPUBLICAN SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE "EDUCATIONAL TRANSFORMATION IN THE DEVELOPMENT OF NEW UZBEKISTAN: PROBLEMS AND SOLUTIONS", FEBRUARY 12, 2026 42
4. Karimova G.A. "Boshlang'ich sinf matematika darslarida AKTdan foydalanish masalalari" Pedagogik mahorat. – 2022.
5. Rasulov A.X. "Raqamli texnologiyalar asosida ta'lim jarayonini tashkil etish" Ta'lim va innovatsiya. – 2023.
6. Xudoyberdiyev B.B. "Boshlang'ich ta'limda raqamli vositalarning didaktik imkoniyatlari" Zamonaviy ta'lim. – 2024
7. Vygotskiy L.S. Psixologiya razvitiya rebenka. —Moskva: Pedagogika, 1984.
8. Elkonin D.B. Psixologiya obucheniya mladshix shkolnikov. —Moskva, 1996.
9. Xolbekov R. Pedagogika asoslari. —Toshkent: O'qituvchi, 2015.
10. Karimova V.M. Bolalar psixologiyasi. —Toshkent: Fan, 2019.
11. Karimov B. "Zamonaviy pedagogikaning nazariy va amaliy asoslari", 2022